

A hónap szellemi élete.

Április—Május.

Tisza István emlékének kultusza.

Az elmúlt hetek talán legjelentősebb kulturális eseménye volt Tisza István szobrának leleplezése. Az igen monumentális, de esztétikailag vegyes megítélésben részesült szobor leleplezése alkalmából az egész magyar társadalom mintegy már történeti távlatból tekintett vissza Tisza István nagyszabású, tragikus egyéniségére. Ez alkalommal politikájának egyik leghűségesebb képviselője és eszmei hagyatékának hordozója, Berzeviczy Albert, mondott emlékbeszédet. Hangsúlyozta, hogy ezt az emléket Tiszának nemcsak azok szeretete és kegyelete emelte, akik életében hívei voltak, hanem ez az emlék engesztelés és igazságszolgáltatás egyszersmint egy emberrel szemben, aki vezetőállásban egymaga igyekezett elhárítani a háborút, akit megrágalmaztak mint a háború előidézőjét és aki e rágalmat némán tűrte ártatlan áldozatként, mert — hite szerint — ennek így kellett történnie. — A szoborleleplezés alkalmával Tisza egyéniségét és szellemi hagyatékát két tanulmány is méltatja Akadémiánk folyóiratában.¹

«A szlovenszkoí magyar középosztály.»

Igen pontos és rendkívül figyelemreméltó szociográfiai rajzát adja a felvidéki magyar középosztály helyzetének kisebbségi életünk egyik fiatal publicistája.² Figyelmeztet annak elparlagiasodásából, szellemi hátramaradásából származó komoly veszedelemre. A kisugárzó erőnélküli magyar kisebbség tovább élhet, mint sok nemzetiség a háború előtt, de nem lehet többé hatása és jelentősége: a magyar kisebbség nyelvi tömege megmaradna s e tényre Prága önmagát igazolva, rámutathatna a külföldön, de a kisebbség, mint magasrangú nemzeti aktivitás eltűnnék s a hatalom kényre-kedvre játszhatnék vele. Ilyen körülmények között az is érthető, hogy Prága örömmel felkarol minden magyar mozgalmat, amely a «paraszttság megmentése» jelszavával indul útnak, ami magában véve üdvös és szép dolog volna, ha nem a középosztály elleni éllel történnék. A magyar paraszt egyelőre nincs veszélyben a felvidéken. A középosztály az, amely nehezen bírja az ostromot. Pedig mindenki, aki a felvidéken kisebbségi sorsban él, a legaszékusabb gondolkodásmód mellett is megállapíthatja, hogy a magyar életformában, ha előnyös oldalaival, teljes pompájában és a salakelemek kiesésével érvényesülhet, óriási hatóerő van s gyakran a magyarság ellenségeit is megszelidíti.

¹ Berzeviczy Albert: Tisza István. *Budapesti Szemle*, május 1. Balogh Jenő: Az igazi Tisza. *Budapesti Szemle*, május 1.

² Szvatkó Pál: A szlovenszkoí magyar középosztály. *Magyar Szemle*, május.

Az osztrák rendi kísérleten túl az új államszervezeti törekvéseket elvi alapjaikban jellemzi Kovrig Béla: Új rendiség felé című tanulmánya.¹ Rendiségről szól és rendiségről beszél minden tényező, aki az új élet keretét, a társadalomnak új életformáját kutatja, de elveti a szocializmusnak minden változatát. Rendiségről szólnak, mintha az egyetlen eszmét, irányt, szervezetet jelentene. Pedig ahány szociális reformgondolat, annyi «rendiség». A tudós tanulmányíró a történelmi, a fasiszta, a hitleri, továbbá az Othmár Spann nevéhez fűződő rendiség értékítéletét mondja ki, amikor kifejti a Quadragesimo Anno pápai körlevélben jelentkező keresztény hivatásrendiség alapelveit. — Ugyanitt érdekes bemutatást nyer a keresztény rendi állam ausztriai publicisztikája, elsősorban Der christliche Standestaat és az Österreichische Wochenhefte folyóiratok alapján.²

Erdélyi jelen, erdélyi múlt.

Az erdélyi írók új, külön szervezkedéséről, amely a régi integer magyar kultúrát akarja összekötő láncként átszarmaztatni az új generációra, számol be a trianoni magyarság előtt ez új írói kör vezére³ és adja elő az új alakulás motivumait. — Az erdélyiség, a sajátos transzilvánizmus történelmi alapjai is új beosztást nyertek.⁴ — Alapos dokumentálással mutat rá egyik protestáns vallástörténészünk⁵ Erdély és Magyarország multjában egyaránt jelentkező protestáns vallási türelemre, amely az általános türelmetlenség korában nem volt kisebb hazánkban, mint a katolikus részről jelentkező türelmes lelki beállítottság és — a szerző szerint — örökre tiszteletre méltó emléke marad.

Az olasz korporációs rendszer.

Új olasz követünk rendkívül érdekesen világítja meg az olasz korporációs rendszer létrejöttét és szerkezetét.⁶ A liberális rendszer, amely a század elején élte virágzásának korát, a szabad versenyt engedte érvényesülni. Az állam csak akkor avatkozott a gazdasági erők küzdelmébe, amikor a rend fenntartása avagy olyan igazságtalanság megtorlása vált szükségessé, amely a fennálló törvényekbe ütközött. Az állam tehát csak rendőri szerepet játszott, a verseny pedig mindjobban a harc jellegét öltötte és megszületett az osztályharc fogalma. Az orosz bolsevizmus példája viszont azt mutatja, hogy lehetetlen megoldani a tőke és a munka harcát azáltal, ha a vezetést a hatalom minden eszközeivel együtt a kettő közül az egyik — jelen esetben a munkásosztály — átveszi.

Mussolini elgondolkodása tehát, egy oly rendszer felépítése volt, amelynek alapja a béke és egyensúly, irányítója pedig a csakis egyetemes célokat szem előtt tartó páratlan államhatalom. «Tutto nello Stato, tutto per lo Stato. niente contro lo Stato»; mindent az állam foglaljon magában, minden az államért legyen és semmi sem történjék az állam ellen. Ez a néhány szó kifejezi

¹ *Magyar Szemle*, május.

² Csapody Csaba: A keresztény rendi állam publicisztikája Ausztriában. Ugyanott, május.

³ Berde Mária: «Erdélyi Írói rend» *Magyar Szemle*, április.

⁴ Asztalos Miklós: Transzilvánizmus. *Budapesti Hírlap*, április 8.

⁵ Rácz Lajos: Vallási türelem Erdély és Magyarországon. *Protestáns Szemle*, április.

⁶ Villani Lajos báró: Az olasz korporációs rendszer. *Magyar Szemle*, április.

a győzelmes fasiszta forradalom integrális államelméletét és ennek kellett érvényt szerezni a gazdasági életben is. Azaz helyesebben szólva, az új rendszert elsősorban a gazdasági életben kellett megvalósítani, mert hisz a fasiszta elgondolás szerint, melynek helyességét vitatni nem lehet, a modern állam létalapját a munka és a termelés képezik és ehhez kell alkalmazkodnia az állam egész berendezkedésének.

A faszizmus elgondolásának megvalósításával empirikus és csak akkor rögzíti meg őket törvények alapján, amikor a tapasztalat már igazolta azokat.

A korporációs rendszer kiépítésére vonatkozó első törvény tehát csak 1926-ban jelenik meg, azaz négy esztendővel a Marcia su Roma után. Ezt követi 1927-ben a munkaalkotmány — Carta del Lavoro. Utóbbi már felöleli a korporációs állam egész elgondolását, de nem törvényes intézkedéseket, hanem csak vezérelveket tartalmaz. Nem törvény tehát, hanem alapvető jogforrás, amelynek jogi jelentősége — hogy hasonlattal éljünk — az, ami volt az emberi jogokat tartalmazó proklamációé a francia forradalom idejében. A fasiszta nagytanács, amidőn a Carta de Lavoro-t kibocsátotta, azt úgy jellemzi, hogy az a fasiszta forradalom alapvető okmánya. (Documento fondamentale della Rivoluzione fascista). A benne lefektetett elveknek nagy részét azóta már számos törvény átültette a gyakorlati életbe, azonban a nagy mű — a korporációs rendszer tökéletes megvalósítása — befejezve még nincs. De minden év, sőt minden hónap közelebb visz a nagy célhoz. Teljes azonban már a *Carta del Lavoro* óta a nemzeti erők összefogása gazdasági téren és ezt az összefogást a faszizmus jegyében a Duce olyan zseniálítással valósította meg, hogy a széthullás veszélye többé nem fenyeget.

A népszaporodás válsága.

A Központi Magyar Statisztikai Hivatal igazgatója, Kovács Alajos, keményen megrója a már ismertetett pesszimiztikus felfogást a dunántúli magyar népszaporodásról és vele kapcsolatban a magyarországi svábság erőviszonyairól. Azt mondja, hogy Illyés Gyula véleménye «egy különben jóhiszemű, de rendkívül sötétben látó, a statisztikához egyáltalán nem értő költő képzelődése». A vitát ismertető úgy véli,¹ hogy ebben a kérdésben a nagy magyar poéta doctus, Babits Mihály, mondta meg a legigazabb igazságot: «Az élmény hitelesebb, mint a statisztikák.» Az élmény igazsága pedig az, hogy a Dunántúl magyarsága sorvad. A magyarság, a magyar faj törzsökös eleme, az ősi magyar parasztság fogy. Ez az a lényeges állítás, amit a statisztika nem tud megérteni, mert csak a «népesség» fogalmával dolgozik. Vidáman és gondtalanul sorozza a magyarság állományába az évtizedről-évtizedre valóban elmagyarosodó idegen tízezreket és a magyarság asszimilációs gyarapodásának iramától mámorosan nem látja, miként pusztul maga az asszimiláló erő.²

A hitlerizmus magyarországról nézve.

Egyik kiváló katolikus pap-publicistánk³ vonja meg a jezsuiták hazai folyóiratában, a német katolicizmus helyzetének élet elemzése után, annak

¹ Németh Imre: Költő és statisztikus. *Nyugat*, április 1.

² Illyés Gyula: Magyarok megmentése. *Nyugat*, április 16.

³ Nyisztor Zoltán: A katolikus Németország a nemzeti forradalom előtt és után. *Magyar Kultúra*, április 5.

mai mérlegét. A német nemzeti forradalom előtt volt egy büszke, erős politikai párt a katolikus érdekek védelmére, volt egy pompásan virágzó egyesületi élet és egy szabad, hatalmas sajtó. A nemzeti forradalom után nincs többé politikai képviselő, haldoklik az egyesületi élet és halálos ájultságban hever a sajtó. Ez a német katolicizmus tiszta mérlege, amelyet a tények alapján felállítani lehet!

A hitlerizmus és katolicizmus békés áthidalását megkísérlőkről mondja ezzel kapcsolatban legkiválóbb katolikus szociológusunk, Szekfű Ignác:¹ megértjük ezeket, akik nem tudják és nem akarják elhinni, hogy arról a csodálatos gondolatömegegről és erőforrásról, mely a Birodalom katolikus elgondolásában rejlik, az új Németország lemondhatna. A tények pedig ezt látشانak mutatni, hogy valóban nem vesz róla tudomást s napról-napra távolodik tőle.

A hitlerizmus hazai terjedéséről írja a magyar föld népének egyik legkiválóbb fiatal ismerője,² hogy amint a szociáldemokrácia idegen volt és maradt a magyar paraszt egész gondolatvilágától és ezért reményeit is inkább a magyar föld népének pillanatnyi ingadozására építette, éppen így az újabb külföldi politikai rendszereknek hazai apostolai a falu népének alkalmas lelki diszpozícióját egy nemkevésbé idegen szellemű, idegen ruhába öltöztetett irányzat érdekében akarják kihasználni. Bár korai volna még azt állítani, hogy nagy tömegekben már tudatosná vált vagy éppen formát öltött ez az új gondolat, a veszély mégis imminens — kevésbé a mozgalom átütő ereje, mint inkább a falusi ember lelki fogékonysága és spontán előkészítettsége miatt. A dunántúli a sváb parasztság és részben a szomszédos magyar lakosság körében már komolyabb eredmények mutatkoznak, míg az Alföldnek inkább tiszántúli részén a nagyobb tömegekben élő mezőgazdasági munkásság között hódít, bár helyenként kisbirtokos elemeket is magával ragad. A kérdés politikai fejleményei legjellegzetesebb, legszélsőségesebb, de egyúttal legmagyartalánabb kifejezésre a nyilaskeresztes mozgalomban jutottak.

Egy naplórészlet.

Az Osztrák-Magyar monarchia utolsó külügyminiszternek, ifjabb Andrassy Gyula grófnak, kiadatlan naplójából találunk a Magyar Szemle-ben egy rendkívül érdekes részletet,³ amelyben Ferenc Ferdinánd trónörökös és Andrassy beszélgetése van lerögzítve a magyar politikai élet egyik fontos fordulópontján. Az Országos Andrassy Bizottság különben elhatározta a fennmaradt napló kiadását, mert a háborúelőtti Magyarország történetére nagyértékű forrásmunkát lát benne s egyben alkalmasnak tartja arra, hogy az elhunyt nagy államférfinek a közvélemény által félreismert alakját megvilágítsa.

¹ A Harmadik Birodalom Teológiája. *Katolikus Szemle*, április.

² Kerék Mihály: Hírek a mai faluból. *Magyar Szemle*, április.

³ Pethő Sándor: Andrassy és Ferenc Ferdinánd. *Magyar Szemle*, április.